ILM-FAN XABARNOMASI, SCIENCE BULLETIN, ВЕСТНИК НАУКИ
ISSN: 3030-3931 Volume 13, issue 2, May
https://doi.org/10.5281/zenodo.20050561
026

BOSHLANG‘ICH SINF INGLIZ TILI DARSLARIDA INTERFAOL USULLAR ORQALI O‘QISH-TUSHUNISH (READING COMPREHENSION) KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH

Jo‘raboyeva Turg‘unoy Ikromjon qizi
Namangan davlat universiteti 2- bosqich tayanch-doktoranti
juraboyevaturgunoy@gmail.com

Annotatsiya:
Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf ingliz tili darslarida interfaol usullar orqali o‘qish-tushunish ko‘nikmalarini rivojlantirish masalasi ilmiy-pedagogik adabiyotlar tahlili asosida o‘rganilgan. O‘qish-tushunishning nazariy asoslari, interfaol ta’lim metodlari (jigsaw, think-pair-share, KWL-jadvali, rolga asoslangan o‘qish) ning boshlang‘ich sinflardagi samaradorligi tahlil qilingan. Tadqiqot natijalari ko‘rsatishicha, interfaol usullar an’anaviy usullarga nisbatan o‘quvchilarning o‘qish motivatsiyasini va matn tushunish darajasini sezilarli oshiradi.

Аннотация:
В данной статье на основе анализа научно-педагогической литературы исследуется вопрос развития навыков понимания прочитанного посредством интерактивных методов на уроках английского языка в начальной школе. Рассмотрены теоретические основы reading comprehension и эффективность интерактивных методов обучения (jigsaw, think-pair-share, KWL-таблица, ролевое чтение) в начальных классах. Результаты исследования свидетельствуют о том, что интерактивные методы значительно повышают мотивацию учащихся к чтению и уровень понимания текста по сравнению с традиционными методами.

Abstract:
This article investigates the development of reading comprehension skills through interactive methods in primary school English language lessons, based on an analysis of scientific and pedagogical literature. The theoretical foundations of reading comprehension and the effectiveness of interactive teaching methods (jigsaw, think-pair-share, KWL chart, role-based reading) in primary grades are examined. Research findings indicate that interactive methods significantly enhance students' reading motivation and text comprehension levels compared to traditional methods.

KIRISH

Bugungi globallashuv davrida ingliz tilini mukammal o‘rganish zarurati tobora ortib bormoqda. Shu bois boshlang‘ich ta’limdayoq ingliz tilining asosiy til ko‘nikmalarini — tinglash, so‘zlash, o‘qish va yozishni — maqsadli ravishda rivojlantirish muhim pedagogik vazifaga aylanmoqda. Bu ko‘nikmalar orasida o‘qish-tushunish (reading comprehension) alohida o‘rin egallaydi, chunki u nafaqat til o‘rganishning asosi, balki barcha fanlarni muvaffaqiyatli egallashning garovidir (National Reading Panel, 2000).

O‘zbekiston Respublikasida ta’limni isloh qilish borasida qabul qilingan «Ta’lim to‘g‘risida»gi Qonun (2020) va «Maktab ta’limini rivojlantirish konsepsiyasi» (PQ-4947, 2021) asosida boshlang‘ich sinflarda chet tillarini o‘qitishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Mazkur me’yoriy hujjatlarda o‘quvchilarda kommunikativ kompetentlikni shakllantirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan bo‘lib, bu o‘z navbatida innovatsion pedagogik yondashuvlarni, xususan interfaol usullarni joriy etishni taqozo etadi.

Ammo amaliyotda boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari hamon an’anaviy metodlarga — matnni ovoz chiqarib o‘qish va tarjima qilishga — asoslanib kelmoqda. Bunday yondashuv o‘quvchilarda matnni mustaqil tahlil qilish va tushunish ko‘nikmalarini rivojlantirishda yetarli samara bermayapti (Alderson, 2000). Interfaol metodlar esa o‘quvchini passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantirish orqali o‘quv jarayonini sifat jihatidan o‘zgartirish imkonini beradi.

Tadqiqotning maqsadi — boshlang‘ich sinf ingliz tili darslarida interfaol usullar orqali o‘qish-tushunish ko‘nikmalarini rivojlantirishning ilmiy-nazariy asoslarini va amaliy yo‘llarini aniqlashdan iborat.

ADABIYOTLAR SHARHI

O‘qish-tushunish muammosi xorijiy va mahalliy pedagogika hamda psixologiya fanlarida keng o‘rganilgan. RAND Reading Study Group (2002) ta’rifiga ko‘ra, o‘qish-tushunish — bu o‘quvchi, matn va kontekst o‘rtasidagi faol munosabat orqali ma’no yaratish jarayonidir. Ushbu ta’rif o‘qish-tushunishning passiv emas, faol kognitiv jarayon ekanligini ta’kidlaydi.

Psixolingvistik tadqiqotlarda Goodman (1967) o‘qishni «psixolingvistik taxmin o‘yini» (psycholinguistic guessing game) sifatida ta’riflagan. Uning nazariyasiga ko‘ra, malakali o‘quvchi matn bilan o‘zaro ta’sirda bo‘lib, oldindan bilimlariga tayanadi va ma’no yaratadi. Schema nazariyasi (Rumelhart, 1980; Carrell, 1983) esa o‘quvchining oldingi bilimlari (background knowledge) matn tushunishda hal qiluvchi rol o‘ynashini isbotlagan.

Bottom-up va top-down o‘qish modellari (Grabe, 2009) boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Bottom-up modeli harfdan so‘zga, so‘zdan gapga qarab o‘qish ko‘nikmalarini shakllantirsa, top-down modeli matnning umumiy ma’nosini oldindan bilimlar asosida bashorat qilishga asoslanadi. Zamonaviy pedagogikada ikkala modelni birlashtirgan interaktiv model (Stanovich, 1980) samarali o‘qish-tushunish uchun optimal yondashuv sifatida tan olingan.

Interfaol ta’lim nazariyasining asosida Vygotsky (1978) ning «yaqin rivojlanish zonasi» (ZPD) konsepsiyasi yotadi. Ushbu nazariyaga ko‘ra, o‘quvchi tengdoshlari va o‘qituvchi bilan hamkorlikda o‘zining mustaqil erishishi mumkin bo‘lgan darajadan yuqori natijalarga erisha oladi. Aronson (1978) tomonidan ishlab chiqilgan Jigsaw metodi, Johnson va Johnson (1994) ning kooperativ ta’lim nazariyasi hamda Ogle (1986) ning KWL modelini — bular hammasi Vygotsky g‘oyalarini amalda ro‘yobga chiqaruvchi yondashuvlar sifatida keng tan olingan.

O‘zbekiston pedagogikasida Saidahmedov (2003), Hasanboyev va boshq. (2006), va Egamberdiyeva (2018) interfaol metodlarning milliy ta’lim kontekstidagi samaradorligini o‘rgangan. Ular ta’kidlashicha, interfaol metodlar o‘zbek maktablarida o‘quvchilarning faolligini, mustaqil fikrlash qobiliyatini va fanlararo bilimlarni bog‘lash ko‘nikmalarini sezilarli darajada oshiradi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqot nazariy-tahliliy metodologiyaga asoslanadi. Asosiy tadqiqot metodlari: (1) ilmiy-pedagogik adabiyotlarni tizimli tahlil qilish (systematic literature review); (2) interfaol metodlarning boshlang‘ich sinflardagi qo‘llanilishiga oid xorijiy va mahalliy tajribalarni qiyosiy tahlil qilish; (3) pedagogik eksperiment ma’lumotlarini umumlashtirish va talqin etish.

Adabiyotlar tanlovida ERIC, Scopus va Google Scholar ma’lumotlar bazalaridan foydalanildi. Qidiruv so‘zlari: reading comprehension, interactive methods, primary school, EFL/ESL, early childhood literacy. 2000–2024 yillar oralig‘ida nashr etilgan, peer-reviewed jurnallarda chop etilgan 40 dan ortiq maqola va monografiya o‘rganildi.

INTERFAOL USULLAR VA ULARNING SAMARADORLIGI

1. Jigsaw (Mozaika) metodi

Jigsaw metodi (Aronson, 1978) boshlang‘ich sinf ingliz tili darslarida matnni bo‘limlarga ajratib o‘rganishda samarali qo‘llaniladi. Metod quyidagi bosqichlardan iborat: sinf 4–5 kishilik «asosiy» guruhlarga bo‘linadi; har bir guruh a’zosi matnning turli qismini o‘rganadi; so‘ngra bir xil qismni o‘rgangan o‘quvchilar «ekspert» guruhini tashkil etadi va o‘z qismlarini chuqur muhokama qiladi; nihoyat, ekspertlar asosiy guruhlariga qaytib, o‘z bilimlarini ulashadi.

Slavin (1995) ning 63 ta maktabda o‘tkazilgan keng ko‘lamli tadqiqoti shuni ko‘rsatganki, jigsaw metodi qo‘llangan sinflarda o‘qish-tushunish ko‘rsatkichlari 23% ga oshgan, o‘quvchilararo muloqot ko‘nikmalari esa 31% ga yaxshilangan. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari (7–10 yosh) uchun bu metod ayniqsa mos, chunki u o‘quvchini ma’suliyatli va faol ishtirokchiga aylantiradi.

2. Think-Pair-Share (O‘yla-Juftlash-Ulash) metodi

Think-Pair-Share (Lyman, 1981) uch bosqichli tafakkur strategiyasidir: o‘qituvchi savol beradi va o‘quvchilarga mustaqil o‘ylash uchun 1–2 daqiqa vaqt ajratadi (Think); so‘ngra ular juft bo‘lib o‘z fikrlarini ulashadi (Pair); nihoyat, juftlar sinf oldida umumiy xulosani taqdim etadi (Share). Bu metod boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida o‘qilgan matnga nisbatan kritik tafakkurni rivojlantiradi va har bir o‘quvchining faol ishtirokini ta’minlaydi.

Gambari va Yusuf (2016) ning Nigeriya boshlang‘ich maktablarida o‘tkazgan tadqiqoti natijasida TPS metodi qo‘llangan eksperimental guruh (n=45) nazorat guruhiga (n=45) nisbatan o‘qish-tushunish testida 17.4 ball ($p<0.05$) yuqori natija ko‘rsatgani aniqlangan. O‘zbekiston maktablarida ushbu metodning qo‘llanilishi Egamberdiyeva (2018) tomonidan tadqiq etilgan bo‘lib, dars samaradorligining 28% ga oshishi qayd etilgan.

3. KWL-jadvali (Know-Want-Learned)

KWL-jadvali (Ogle, 1986) boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun o‘qishdan oldin, davomida va keyin bilimlarini faollashtiruvchi grafik organayzerdir. Jadval uch ustundan iborat: «K» — o‘quvchi mavzu haqida nima biladi?; «W» — o‘quvchi nima bilmoqchi?; «L» — o‘quvchi nima o‘rgandi? Bu tuzilma schema nazariyasiga (Carrell, 1983) asoslanib, o‘quvchining oldingi bilimlarini yangi matn bilan bog‘lashini ta’minlaydi.

K — Bilaman	W — Bilmoqchiman	L — O‘rgandim
Mavzu haqida oldingi bilimlar yoziladi	O‘qishdan oldin qiziqarli savollar shakllantiriladi	Matnni o‘qib bo‘lgach yangi bilimlar qayd etiladi

1-jadval. KWL-jadvalining tuzilishi (Ogle, 1986 asosida)

Pressley va boshq. (1992) ning meta-tahlili shuni ko‘rsatganki, KWL-jadvali qo‘llangan sinflarda o‘quvchilarning matn tushunish darajasi an'anaviy usullarga nisbatan o‘rtacha 0.82 standart chetlanishga ($d=0.82$) yaxshilangan. Bu Cohen (1988) mezoni bo‘yicha kuchli ta’sir ko‘rsatkichidir.

4. Rolga asoslangan o‘qish (Readers' Theatre)

Readers' Theatre (Martinez va boshq., 1999) — o‘quvchilar matnning turli personajlari rolini ijro etib, dramalashtirish orqali o‘qish ko‘nikmalarini rivojlantiradigan metoddir. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun ayniqsa mos bo‘lgan bu metod o‘qish tezligi, ekspressivligi va tushunishini bir vaqtda rivojlantiradi. Rasinski (2000) ning tadqiqoti Readers' Theatre qo‘llagan o‘quvchilarning bir yil ichida o‘qish tezligi 17 so‘z/daqiqaga ($p<0.01$) oshganini ko‘rsatadi.

ILM-FAN XABARNOMASI, SCIENCE BULLETIN, ВЕСТНИК НАУКИ
ISSN: 3030-3931 Volume 13, issue 2, May
https://doi.org/10.5281/zenodo.20050561
026

INTERFAOL VA AN'ANAVIY USULLARNING QIYOSIY TAHLILI

Quyidagi jadvalda to‘rtta interfaol metodning boshlang‘ich sinf ingliz tili darslarida qo‘llash samaradorligi ko‘rsatkichlari jamlangan:

Usul	O‘qish tushunish	Motivatsiya	Kommunikatsiya	Metakognitsiya
Jigsaw	Yuqori (+23%)	Yuqori	Juda yuqori	O‘rta
Think-Pair-Share	Yuqori (+17%)	Yuqori	Yuqori	Yuqori
KWL-jadvali	Juda yuqori (d=0.82)	O‘rta	O‘rta	Juda yuqori
Readers' Theatre	Yuqori (+17 so‘z/d)	Juda yuqori	Yuqori	O‘rta
An'anaviy usul	Past	Past	Past	Past

2-jadval. Interfaol usullarning qiyosiy ko‘rsatkichlari (muallifning tahlili asosida)

Jadval ma’lumotlaridan ko‘rinib turibdiki, har bir interfaol metod o‘ziga xos kuchli tomonlarga ega. KWL-jadvali metakognitiv ko‘nikmalarni, Jigsaw kommunikatsiyani, Readers' Theatre motivatsiyani ustun rivojlantirsa-da, barcha to‘rtta metod an'anaviy usuldan o‘qish-tushunish ko‘rsatkichlari jihatdan sezilarli yuqori turadi. Ushbu metodlarni kombinatsiyalash orqali o‘qituvchi turli o‘quv maqsadlariga erishishi mumkin.

MUHOKAMA VA AMALIY TAVSIYALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, interfaol metodlarning samaradorligi bir qator omillarga bog‘liq. Birinchidan, yoshga moslik muhim: boshlang‘ich sinf o‘quvchilari (7–10 yosh) uchun o‘yinli, dramalashtirish va hamkorlikka asoslangan metodlar (Readers' Theatre, Jigsaw) ayniqsa mos keladi, chunki bu yosh o‘quvchilar Piajening muddatidan oldin operatsional bosqichida bo‘lib, konkret faoliyat orqali o‘rganadilar. Ikkinchidan, o‘qituvchining tayyorgarligi hal qiluvchi rol o‘ynaydi: interfaol metodlarni sifatli qo‘llash uchun o‘qituvchi ularning nazariy asoslarini va amaliy texnikasini puxta bilishi zarur (Boliyev, 2019).

Amaliy tavsiyalar: (1) O‘qituvchilar darsda bir necha interfaol metoddan maqsadli foydalanishlari, har bir metodni o‘quv maqsadiga muvofiq tanlashlari tavsiya etiladi. Masalan, KWL-jadvali matn oldi bosqichida, Jigsaw matn davomida, TPS esa matn keyingisi bosqichida qo‘llanishi optimal natija beradi. (2) Boshlang‘ich sinflarda ingliz tilida o‘qish-tushunishni rivojlantirishda vizual qo‘llab-quvvatlash (rasmlar, sxemalar, infografiklar) majburiy element sifatida ishlatilishi kerak. (3) Formativ baholash vositalarini (o‘qish kundaligi, peer-assessment) muntazam qo‘llash o‘quvchilarning metakognitiv ko‘nikmalarini oshiradi.

XULOSA

Boshlang‘ich sinf ingliz tili darslarida o‘qish-tushunish ko‘nikmalarini rivojlantirish zamonaviy ta’limning ustuvor yo‘nalishlaridan biridir. Ushbu tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, interfaol usullar — Jigsaw, Think-Pair-Share, KWL-jadvali va Readers' Theatre — an'anaviy metodlarga nisbatan o‘qish-tushunish ko‘rsatkichlarini sezilarli oshiradi, o‘quvchilarning motivatsiyasini mustahkamlaydi va kommunikativ hamda metakognitiv ko‘nikmalarni

ISSN: 3030-3931 Volume 13, issue 2, May
https://doi.org/10.5281/zenodo.20050561
026

rivojlantiradi. Ushbu metodlar Vygotsky ning ZPD nazariyasi, schema nazariyasi va kooperativ ta'lim tamoyillariga asoslanib, o'quvchini passiv qabul qiluvchidan faol ma'no yaratuvchiga aylantiradi.

Kelajakdagi tadqiqotlarda O'zbekiston boshlang'ich maktablarida interfaol metodlarning samaradorligini eksperimental tekshirish, shuningdek raqamli texnologiyalar bilan uyg'unlashtirilgan interfaol o'qish modellarini ishlab chiqish va sinab ko'rish tavsiya etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi Qonuni. — Toshkent, 2020.
2. «Maktab ta'limini rivojlantirish konsepsiyasi» (PQ-4947, 2021). — Toshkent.
3. Boliyev O.B. Umumiy pedagogika. — Toshkent: O'zbekiston, 2019. — 312 b.
4. Egamberdiyeva N. Interfaol metodlar va o'quv jarayoni samaradorligi. — Toshkent: Fan, 2018. — 196 b.
5. Saidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar. — Toshkent: Moliya, 2003. — 176 b.
6. Hasanboyev J. va boshq. Pedagogika. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2006. — 384 b.
7. Alderson J.C. Assessing Reading. — Cambridge: CUP, 2000. — 398 p.
8. Aronson E. The Jigsaw Classroom. — Beverly Hills: Sage, 1978. — 144 p.
9. Carrell P.L. Some issues in studying the role of schemata // TESOL Quarterly. — 1983. — Vol. 17(4). — P. 553–573.
10. Cohen J. Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences. 2nd ed. — Hillsdale: LEA, 1988. — 567 p.
11. Gambari A.I., Yusuf M.O. Effects of cooperative learning strategy on the performance of students // Malaysian Online Journal of Educational Technology. — 2016. — Vol. 4(2). — P. 35–51.